

ESTE „ÎN CĂUTAREA TIMPULUI PIERDUT” DESPRE PROUST?

Autor: Diana-Elena Moldoveanu | 10 iunie 2022

În urmă cu câteva luni mi-a picat în mână primul volum al reputatului roman al lui Marcel Proust, *În căutarea timpului pierdut*. Nu mai citisem nimic de Proust până atunci însă date fiind toate laudele care s-au strâns de-a lungul vremurilor în jurul acestui roman, mi-am spus că nu poate constitui o alegere greșită de lectură. Într-adevăr, nu a fost. Stilul lui Proust este fermecător, reușind să poarte cititorul pe cele mai înalte culmi ale măiestriei scriitoricești, dar totodată intimidant, prin densitatea descrierilor întinse pe pagini întregi, prin extravaganța lingvistică și prin capacitatea de evocare de care dă dovadă în diferite episoade ale cărții. Unul dintre cele mai faimoase este cel al degustării madelenei, care îi pune naratorului în mișcare memoria involuntară.

Dar este oare vorba de narator, micul Marcel care-și relatează copilăria la Combray, sau de Marcel Proust, scriitorul însuși, care a trăit un episod similar în copilăria sa? Similaritatea celor două evenimente ar putea fi un argument în favoarea ideii că figura auctorială nu constituie o entitate distinctă de figura naratorială; mai precis, că autorul nu este o persoană diferită de narator (în special atunci când diegeza se realizează la persoana I). La începuturile literare ale lui Proust, această teză era foarte în vogă, fiind alimentată de scrierile critice ale lui Charles-Augustin Sainte-Beuve. Pentru Sainte-Beuve, înțelegerea unei opere literare se realizează pornind de la detaliile biografice ale autorului, ceea ce înseamnă că autorul și naratorul sunt una și aceeași persoană! Asta aduce aminte de o faimoasă dezbateră din filozofia minții, care opune poziția naturalistă – ce consideră că apariția conștiinței și fenomenele tangente sunt doar rezultatul unor interacțiuni chimice la nivelurile cele mai de bază ale componentelor din care suntem alcătuiți, poziției dualiste, ce susține că mintea și corpul sunt două structuri complet diferite. (Bineînțeles, mai este și poziția idealistă, dar nu despre acest subiect discutăm în textul de față.) În cazul textelor literare, întrebarea care se pune este 1) dacă autorul

și naratorul se suprapun, 2) dacă acestea sunt două entități cu totul diferite sau 3) dacă există o a treia cale.

Sainte-Beuve se dovedește a fi pozitivistul în această poveste. Pentru el, studiul unei opere literare începe cu cercetarea atentă a corespondenței autorului sau cu o discuție cu apropiații acestuia. Înțelegerea dimensiunii sociale și umane a autorului este, pentru Sainte-Beuve, cheia pentru descifrarea celor mai ascunse metafore din opera autorului. În fapt, metoda lui Sainte-Beuve se bazează pe existența unui principiu al corespondenței între viața autorului și opera în sine, cea din urmă devenind astfel o reflecție fidelă a gândurilor și sentimentelor autorului. Dar oare studiul unei opere literare nu ar fi mult prea reduționist dacă am adopta această metodă? Nu ar fi, oare, mult prea simplu, mecanicist, rațional și, în cele din urmă, reduționist?

Cred că această abordare ar limita autorul la dimensiunea sa socială și chiar ar distruge rațiunea de a fi a unui scriitor, dacă considerăm că, probabil, una dintre calitățile cele mai valoroase ale unui autor este chiar capacitatea sa de a imagina alte universuri, de a broda peste țesătura originală a lumii. În cele câteva eseuri ale sale reunite sub numele *Contre Sainte-Beuve*, Marcel Proust expune această viziune total opusă celei prezentate anterior, susținând că autorul și naratorul sunt două entități complet distincte.

Exemplificarea doctrinei pe care Proust o susține și care va începe să devină din ce în ce mai influentă de-a lungul secolului al XX-lea, se regăsește în romanul său, *În căutarea timpului pierdut*. În mod destul de interesant, scrierile împotriva lui Sainte-Beuve constituie schița pentru ce va deveni mai târziu consacratul său roman, un fel de *proto-căutare-a-timpului-pierdut*, după cum le numesc unii dintre comentatorii operei lui Proust. Astfel, în roman, autorul, Marcel Proust, și naratorul, micul Marcel, nu sunt una și aceeași persoană; nu împărtășesc întru-totul aceleași experiențe, gânduri sau sentimente. Între cei doi există o distanță care se construiește prin intermediul scriiturii și care se datorează însuși faptului că, odată așternute pe hârtie, cuvintele, frazele, nu se mai află în deplinătatea controlului autorului. Micul Marcel are o viață a lui, o existență proprie care se distinge semnificativ de existența lui Marcel Proust, autorul. Manifestă gânduri, poate unele diferite, poate unele similare, dar, cu certitudine, gânduri care iau naștere doar în interiorul poveștii pe care micul Marcel o traversează. Cineva ar putea spune că gândurile pe care acesta le are sunt doar gândurile lui Marcel Proust, autorul, care se revelează prin intermediul naratorului utilizat doar ca un instrument. Poate. Dar cred că lucrurile sunt mult mai nuanțate decât atât: bineînțeles, fără Marcel-autorul, nu ar exista un Marcel-naratorul, însă cel din urmă nu este doar un simplu instrument de care primul se folosește, ci condiția indispensabilă care face posibilă care contribuie la procesul devenirii autorului, care se desparte de eul social (*moi social*) și care accede la eul său mai profund (*moi profond*).

Există câțiva comentatori care susțin că Proust a pledat pentru această doctrină tocmai

pentru a se dezice de acuzațiile de homosexualitate, temă care este abordată în mai multe episoade din roman. Astfel, dacă metoda lui Sainte-Beuve ar fi corectă, episoadele care fac referire la tendințele homosexuale ale anumitor personaje (Charlus, spre exemplu), nu ar fi decât dovada afirmării homosexualității lui Proust. Deși ar putea fi parțial adevărat faptul că Proust a dezvoltat această teză pentru a se apăra, consider că această interpretare nu constituie tot adevărul. În calitate de scriitor, Proust nu ar fi putut adera la o abordarea reduționistă a lui Sainte-Beuve, care ar fi distrus întregul fior al inspirației artistice. Opera lui Proust nu ar mai fi o expresie a intuiției artistice celei mai profunde, a senzațiilor pe care scriitorul le sublimă în actul artistic, ci doar o conversie în manieră rațională a unor experiențe într-un limbaj comunicabil celor din jur. Însă opera lui Proust cu greu ar putea fi considerată un rod al rațiunii...

Totuși, nu cred că relația dintre autor și narator poate fi concepută în termeni pur idealști. Există, bineînțeles, o legătură. Unul nu poate exista fără celălalt, iar evacuarea autorului din contextul social în care acesta scrie cred că ar da naștere unei aporii post-moderne în care opera ar putea exista fără autor. Ca în orice, probabil că cea mai bună abordare s-ar baza pe păstrarea justei măsuri și pe încercarea de a naviga opera unui autor purtați de indiciile subtile pe care textul însuși ni le prezintă, fără însă a ignora evenimentele din viața autorului care *ar putea* contribui la îmbogățirea lecturii noastre.

Imagine: Wikimedia Commons